

Herinneringen uit het hiervoormals

Sociale-erfenisfantasieën van ex-cliënten van
reïncarnatietherapie

Het probleem van de mechanismen van de sociale overerving

Ieder mens wordt nieuw geboren. Zijn afkomst is hem echter al vooruit gegaan in het erfelijk materiaal van hen die voor hem leefden. De wetten van de biologische erfelijkheid zijn nauwkeuriger omschreven dan de mechanismen waarmee sociale erfenissen worden overgedragen. De drager van de biologische erfelijkheid is tot op het moleculair niveau bekend. In vergelijking daarmee is de sociale overdracht van eigenschappen een veel vager proces. Hoe werken de sociale verhoudingen en de cultuur van vroeger door in het denken, doen en voelen van de mensen van vandaag?

Verschillende auteurs hebben er op gewezen dat bepaalde eigenschappen van mensen, en de maatschappelijke constellatie waarin zij zich bevinden, een tendens kunnen vertonen zich voort te zetten in volgende generaties door middel van een proces van sociale overerving (bijvoorbeeld Elias & Scotson 1976). In empirisch onderzoek naar het verschijnsel van de intergenerationele overdracht zijn op verschillende levensterreinen (beperkte) statistische samenhangen gevonden tussen gedragspatronen en waarden-oriëntaties van ouders en kinderen. Dat geldt bijvoorbeeld voor onderwijs- en beroepskansen, huwelijksgeluk en echtscheiding, werkloosheid, criminaliteit, agressiviteit, seksueel misbruik, fysieke mishandeling, emotionele verwaarlozing, opvattingen over opvoeding, politieke voorkeuren, sociale vaardigheid, zelfverzekerdheid, eenzaamheidsgevoelens, alcoholisme en sommige andere vormen van psychopathologie.¹ De mechanismen van sociale overerving worden in het algemeen beschreven in termen van socialiseringsprocessen, leerprocessen en identificatieprocessen. Die processen beperken zich uiteraard niet tot de intergenerationele overdracht binnen het gezin. Ze hebben ook betrekking op transgenerationele overdracht in en buiten de eigen familie en op via onderwijs, verhalen, boeken, films en televisie overgedragen informatie over vorige generaties en het leven van vroeger.

Een belangrijk, maar in de context van de sociale overerving nog niet beschreven, psychologisch mechanisme is de fantasie. Mensen maken zich niet op passieve wijze eigen wat ze van vorige generaties krijgen voorgeleefd, aangeleerd en overgedragen, ze denken en fantaseren ook over het verleden, en scheppen daarmee een persoonlijke sociale erfenis. Die fantasieconstructies gaan over het verleden, zijn afkomstig uit het heden en kunnen van invloed zijn op het doen en laten van nu en later. Om het element van de fantasie in het proces van sociale overerving te isoleren, keer ik de richting in de overdracht van het verleden naar het heden om. Het gaat er dan niet om hoe maatschappelijke constellaties en gedragsvormen van vroeger terugkeren in de mensen van vandaag, maar hoe mensen van vandaag terugkeren naar de tijden van vroeger. Als middel daartoe benut ik de recente uitvinding van de reïncarnatietherapie.

De centrale aanname van de reïncarnatietherapie is dat psychische problemen van vandaag hun oorzaak vinden in onverwerkte ervaringen en gebeurtenissen uit vorige levens. De in reïncarnatietherapie gerapporteerde vorige levens vat ik op als een empirische specificatie van de sociaal-historische verbeeldingswereld. De veronderstelde invloed van die levens op het huidige leven geeft dan een indicatie van de werking van de fantasie in het proces van sociale overerving.

Reïncarnatietherapie als onderzoeksinstrument

Verschillende psychotherapeutische stromingen hebben met elkaar gemeen dat constellaties uit het verleden in de therapie worden herinnerd, herhaald en herbeleefd. Het therapeutisch doel daarvan is dat het verleden op een meer 'gezonde' wijze met het heden wordt geïntegreerd. Wanneer het psychotherapeutische proces daarnaast met een historisch-sociologisch oorbeluisterd wordt, ontstaat een uniek persoonlijk portret van sociale verhoudingen en gewoonten van vroeger. Gewoonlijk gaat de datering daarvan niet verder terug dan de periode van de vroege jeugd van de cliënt. In het psychotherapeutische randgebeuren van de reïncarnatietherapie doet zich echter voor dat cliënt en therapeut een TGV naar vroeger nemen, die zonder noemenswaardige weerstand zelfs de barrière van het leven neemt. Ik citeer uit 'Dat je verleden je zo in de weg kan zitten!', een brochure over reïncarnatietherapie uitgegeven door de Stichting Reïncarnatietherapie Nederland (1989, 4):

Uit ondervinding is gebleken dat alle ervaringen uit ons verleden ergens in ons zelf liggen opgeslagen. Niet alleen ervaringen, die we gisteren beleefd hebben,

10 jaar geleden, als tiener, kleuter of baby, maar ook hoe het was om geboren te worden, wat we ervaren hebben toen we nog in de buik van moeder zaten (de prenatale periode), het moment van reïncarneren in dit leven en de ervaringen in het tussengebied en in alle levens die we geleefd hebben.

De Nederlandse Vereniging van Reïncarnatietherapeuten (NVRT) is opgericht in 1989 en had op 1 januari 1994 131 leden.² Ik heb tien ex-cliënten van reïncarnatietherapie geïnterviewd.³ De getuigenissen uit de baarmoeder en het tussengebied,⁴ van het reïncarnatie- en het geboortemoment zijn als empirische specificatie van de sociaal-historische verbeeldingswereld minder interessant dan de rapportage over ervaringen en gebeurtenissen uit levens van vroeger. Mijn aandacht gaat daarom vooral uit naar de levens die de geïnterviewden vóór hun huidige leven hebben geleefd.

De semi-gestructureerde diepte-interviews duurden een half tot anderhalf uur. Acht cliënten interviewde ik thuis. De overige twee wilden liever bij mij thuis komen. Ik vroeg de cliënten naar een aantal biografische gegevens, de psychische problemen en klachten waarmee ze de therapie begonnen en de aard en invloed van de reïncarnatietherapie. Ik liet de cliënten vertellen over ervaringen en gebeurtenissen die zij in een vorig leven plaatsden.⁵ Daarna stelde ik de vraag of zij soortgelijke gebeurtenissen en ervaringen ook in het huidige leven hebben meegemaakt. Op basis van het interviewmateriaal probeer ik in het onderstaande de aard van de relatie te bepalen tussen gebeurtenissen en ervaringen die gelokaliseerd worden in een vaak ver voorbijge tijd en het functioneren van vandaag. Een citaat van een cliënt: 'Het gaat echt heel ver terug. Ik was drager bij een Egyptische farao. Ik had vreselijk last van mijn rug en ook daarvoor ben ik bij een fysiotherapeut.'

De therapieën en de cliënten

Alvorens de *vorige-levenservaringen* te beschrijven en de relatie tussen die ervaringen en het functioneren van nu te gaan bepalen, volgt eerst een schets van wat we ons bij de cliënten en de reïncarnatietherapie die ze ondergingen moeten voorstellen. De groep geïnterviewden bestond uit acht vrouwen en twee mannen. De gemiddelde leeftijd was 34,5 jaar. De jongste was twintig en de oudste 44. Slechts één cliënt was getrouwd. De anderen hadden geen partner. Drie cliënten waren gescheiden en drie cliënten hadden kinderen. Vijf cliënten hadden een MAVO-opleiding en twee hadden LBO gevolgd. Een voltooide opleiding aan het MBO en HBO kwamen ieder één keer voor. Eén cliënt studeerde aan het HBO. Drie

cliënten hadden een bijstandsuitkering en één zat in de WAO. Er waren twee secretaresses en een winkelierster. De twee mannen hadden respectievelijk een eigen (kleine) zaak en een adviesbureau.⁶

Uit de interviews kwam naar voren dat de reïncarnatietherapie vaak deel lijkt uit te maken van een lange ziektegeschiedenis en een (haast) even lange patiëntencarrière. Ik citeer een cliënt:

Toen ik overspannen was geraakt, heb ik heel wat jaartjes in behandelingen gelopen. Ik had enorme angsten, ik durfde niet in de trein, ik durfde niet in winkels en niet meer te slapen, alsmaar nachtmerries en morgen wordt het oorlog. Sindsdien ben ik eigenlijk altijd in therapie geïnteresseerd gebleven. Op het moment dat er moeilijkheden zijn, of er gaat iets mis, dat ik denk, ik moet maar weer aan de bel trekken, en dan ben ik zo weer een jaartje bij de psycholoog.

Een andere cliënt vertelt hoe zij, voordat ze in reïncarnatietherapie ging, gedurende lange tijd tevergeefs het spreekuur van haar huisarts bezocht:

Die dokter stuurde me steeds weg met valium en dat vond ik niet de juiste manier. Hij wilde alleen maar pilletjes. Hij had waarschijnlijk niet in de gaten hoe erg het met me was. Dan stond ik weer buiten en op een keer, toen kon ik mijn huis niet meer vinden, zo mis was het met me. Ik ben huilend over straat gerend. Toen dacht ik, ik moet er iets anders aan gaan doen.

Voor een enkele cliënt was de reïncarnatietherapie de eerste behandeling.⁷ In het nu volgende citaat was dat omdat het RIAGG ontoegankelijk bleek:

Op het RIAGG was een jaar wachttijd, want het is hier een gemeenschap waar het schijnbaar heel druk is. Ik had het gevoel: ik moet een zelfmoordpoging doen voordat ze me horen. Polsen doorsnijden of pillen halen en al die pillen innemen, maar ik heb een kind en dat houdt je tegen. Ik werd zo bang en ik voelde dat ik de juiste hulp niet kreeg. Toen hoorde ik van een vriendin over reïncarnatietherapie. Ze zei: ga dat toch doen, baat het niet, het schaadt ook niet. En ik was echt wanhopig.

Een andere cliënt vertelt hoe ontevreden zij was over de hulpverlening die ze op het RIAGG kreeg:

Daar krijg je dus eerst allerlei voorrondes en iedere keer weer iemand anders. Dus dat vond ik al niet prettig, en ik vond ze ook heel grof vragen naar bepaalde dingen over seksuele dingen en dat gaat me toch eventjes te ver. En dat onder het mom van dat-moet-voor-het-onderzoek. Op een gegeven moment heb ik dus gezegd, op deze manier laat ik me dus niet behandelen. In diezelfde tijd was er een kennis van me die zelf een aantal crisisjaren had gehad en via reïncarnatietherapie daar doorheen was gekomen, en zo ben ik dus aan het adres gekomen.

Slechts voor een enkele cliënt was de reïncarnatietherapie een gerichte en weldoordachte eerste keuze. Ik citeer:

Ik dacht dat dit de enige goede therapie zou zijn. Mijn probleem was dat ik merkte dat ik reacties had die niet normaal-tussen-aanhalingstekens waren. Een vriend bijvoorbeeld pakte me een keer zo stevig beet dat ik me niet meer kon bewegen, maar zonder gemene bedoelingen of zo. Toen ben ik daar zo van dolgedraaid, ik heb hem bijna in elkaar geslagen. Het klinkt heel erg raar, en ik weet dat er ook geen bewijzen voor zijn, maar ik weet dat reïncarnatie bestaat, en omdat ik een heel heldere kijk heb op wat er in dit leven is gebeurd, dacht ik: ik kan geen goed aanwijsbaar iets vinden waardoor deze reactie komt, het zou dus kunnen zijn dat het verder teruggaat.

Opmerkelijk is dat de meeste geïnterviewden met nadruk vertellen dat ze de reïncarnatietherapie indertijd sceptisch begonnen. Ik citeer enkele cliënten:

Ik ben een heel aards mens dus het was voor mij echt dat ik dacht reïncarnatietherapie: hallo. Dus ik kwam daar vol scepsis binnen.

Ik ben altijd een beetje sceptisch, vond het ook een beetje eng, en ik vond het ook wel vreemd, maar hij was lid van een beroepsvereniging, dus ik dacht dat zal wel redelijk gecontroleerd zijn, dus dat zal wel goed zitten, en toen heb ik dus een afspraak met die man gemaakt.

Ik hoorde van mensen dat er reïncarnatietherapie bestond, maar ik heb het wel vijf jaar afgewezen. Ik vond het iets van: mijn god, wat een onzin. Ik had echt genoeg aan dit leven om je mee bezig te houden. Dus ik vond, ik ga me niet ook nog eens met een vorig leven bezig houden.

Tussen een enkele cliënt en de reïncarnatietherapie klikte het echter meteen:

Ik had al jaren het gevoel dat er een of andere schreeuw uit mijn lijf moest. Ik voelde hem steeds zitten, maar hij kwam er niet uit. Een wanhoopsschreeuw, die ik aan niemand durfde te laten zien. Op een gegeven moment was ik bij een collega van me, en daar, in het huis ernaast, werd ongelooflijk gegild. Ik zei: wat is dat daar? Toen zei die collega: 'dat is een reïncarnatietherapeut. Die is hiernaast bezig, die heeft daar zijn praktijk'. Toen dacht ik meteen: hier moet ik zijn, hier kan dat dus, en ik heb een afspraak gemaakt.

De reïncarnatietherapie begint met een voorgesprek. De cliënt wordt naar zijn klachten gevraagd en om wat over zichzelf en de levensgeschiedenis te vertellen. De therapeut vertelt op zijn beurt over de manier van werken

in de therapie. Soms illustreert hij dat met een voorbeeld uit de praktijk. Een citaat:

Hij heeft me dus uitgelegd over de wedergeboorte, en dat hij heel vaak meemaakt dat mensen in een soort trance-achtige toestand terug zakken naar vorige levens. Hij vertelde ook hoe dat in die therapie gaat. Dat hij bijvoorbeeld een keer een man in zijn praktijk had, en die kon nooit iets afmaken, geen school, geen liefdesrelatie, geen studie, geen werk. Hij maakte nooit iets af. Toen zijn ze in die therapie bezig geweest dat die man, dat hij in opleiding was voor chirurgijn. Dat was natuurlijk in een tijd dat ze nog geen verdovende middelen hadden. Alleen maar drank of een klap op je kop. En toen in die opleiding, toen zei die professor: 'je moet met een cesuurmesje die mevrouw haar buik opensnijden' en hij ging dat dus doen, want dat moest, maar hij kon het niet. Dus halverwege stopte hij ermee, en toen was het kennelijk voor die man dus duidelijk: 'daar ligt het, ik heb dat dus toen niet afgemaakt, en daarom doe ik dat nog steeds'. En voor die man was het inderdaad dus daarna heel ingrijpend veranderd. Hij was dus nu in enen in staat om wel dingen af te maken. Kennelijk was er een kwartje gevallen.

Een enkele keer al in de eerste sessie, maar meestal in de tweede, begint de terugtocht naar de vorige levens. De therapeut breng de cliënt in een trance-achtige belevingstoestand. Een cliënt vertelt:

Je ging dus liggen en dan moest je je ogen dicht doen en hij ging tegen me praten. Bijvoorbeeld hij ging terugtellen, en zei dat ik daarmee een soort trap moest afgaan, en dan ga je die trap naar beneden. Bij elke tel neem je een stap naar beneden. Hij telde van 10 tot 1, en zei: 'zie maar of je zelf bij een deur komt die je open doet', en dat werkte toen op een gegeven moment voor mij. Dan gaat hij vragen stellen, 'wie ben je, en wat zie je, kijk eens naar links, kijk eens naar rechts'. Hij geeft aanwijzingen, net als een rij-instructeur.

Het aantal therapiezittingen was rond de vijf. Eén cliënt had er twee, en één had er tien. De kosten bedroegen ongeveer zestig gulden per uur. Een zitting duurde rond de twee uur. De totale duur van de behandelingen varieerde van een paar weken tot enkele maanden. Een deel van de cliënten bleef sceptisch over de aard van de vorige-levenservaringen die zij tijdens de therapie meemaakten. Een citaat van een cliënt:

Dat ik toch bleef denken, is het nou een soort uitgesponnen fantasie van mezelf? Ik vond het allemaal wel erg fantastisch. Dat ik ook dacht, ik heb wel een hele rijke fantasie. En dat maakte mij dan weer wantrouwig. Dan dacht ik, zie je wel, het is toch allemaal verzonnen.

Een andere cliënt vertelt dat in de therapie haar twijfels niet onbesproken bleven. In het volgende citaat had de therapeut er een duidelijk antwoord op.

Ik heb op een gegeven moment ook tegen de therapeut gezegd: wie zegt dat ik niet gewoon een hele rijke fantasie heb? Toen zegt hij: 'als je dat zou hebben, dan zou ik maar boeken gaan schrijven, want je kan het zo fantastisch in detail vertellen'. Hij zegt: 'zoals je het vertelt, je kan zo het hele verhaal vertellen, zonder haperingen en zonder er verder over na te denken, je vertelt het gewoon'. Hij zegt: 'zou je het verzinnen, dan moet je af en toe stoppen, want dan moet je weer iets bedenken, wat het vervolg is, maar of ik nou kris kras vragen stel, van links naar rechts over het beeld ga, je kan het probleemloos beantwoorden. Tot en met wat voor kleur hoofddoekje je om had toen je van dat paard af viel, tot en met of het regende of niet'. En dan dacht je dus: het klopt dus wel, want het was eigenlijk bijvoorbeeld een beetje luguber vaak, dan was ik een beetje bang van mezelf eigenlijk. Dan denk ik, dat zijn niet dingen die je verzint, want de rillingen liepen over m'n rug. Dat verzin je niet, want dan doe je iets leuks. Maar dit was angstaanjagend.

Een deel van de cliënten twijfelt en blijft twijfelen, maar vindt uiteindelijk die twijfel van niet zo'n groot belang. Wat voor hen het meeste telt, is het therapeutisch resultaat en of zij daar tevreden over zijn. Een citaat:

Maar wat natuurlijk voor mij het belangrijkste was, dat was dat ik drie jaar met die extreme buikkrampen had rondgelopen, en dat het dus binnen krap twee maanden compleet genezen was, wat mijn hele omgeving hogelijk verbaasd heeft, terwijl ik er eerst om uitgelachen werd, dat ik eigenlijk in de kortst mogelijke tijd genezen was. En dat was eigenlijk voor iedereen het allerbelangrijkste wat telde.

In het volgende citaat weet de cliënt het probleem van de geloofwaardigheid van de vorige-levenservaringen op een (voor haar) definitieve manier op te lossen:

Niemand kan het feitelijk weten. Het is niet wetenschappelijk bewezen of er een vorige leven heeft bestaan, en dat zal ook heel moeilijk bewezen kunnen worden, want dan kan je bijvoorbeeld altijd aan Einstein-theorieën denken. Dat tijd relatief is en dat je misschien dus wel verschillende levens tegelijk leeft. Je kan natuurlijk heel veel dingen bedenken, maar deze therapie, wat ik meegemaakt heb, dat staat voor mij als een paal boven water. En zelfs als mensen dat mij ontnemen, en kunnen aantonen dat het niet echt geweest is, dan blijft het voor mij net zo belangrijk, want ik heb er ontzettend veel aan gehad.

Tot zover de cliënten en een schets van de reïncarnatietherapie. Ik stel nu de vraag naar de aard van de inhoud van de gerapporteerde vorige-levens-

ervaringen. Wat is er de oorsprong van? Mijn veronderstelling is: de wortels van de vorige-levenservaringen liggen in het leven van vandaag. Een deel van de historiserende imaginatie van de reïncarnatietherapie heeft verwantschap met of wordt ontleend aan populaire hedendaagse collectieve kennisgebieden. Een ander deel lijkt voort te komen uit de persoonlijke levensgeschiedenis. Ik bespreek eerst de collectieve kennisbronnen.

Vorige-levenservaringen en collectieve kennisbronnen

Er is uiteraard variatie in de lokatie waar en de periode waarin de cliënten hun vorige-levenservaringen plaatsen. Engeland, Schotland, Ierland, Centraal-Europa, Noord-Frankrijk, een enkele keer Noord-Duitsland en Noord-Italië, zijn de populaire vorige-levenslanden. Het eigen land wordt niet genoemd. De reïncarnatie-kaart vormt de antipode van de Necker-mann-geografie. Ook de tijden zijn donker. De voorkeur gaat uit naar de Middeleeuwen. Daarnaast worden vooral de negentiende eeuw en de periode rond de laatste eeuwwisseling genoemd. Ook de Tweede Wereldoorlog komt voor. Enkele citaten:

Zelf situeerde ik het altijd in Noord-Frankrijk en Noord-Italië, en soms dacht ik dat het zich in Oostenrijk of Hongarije, zo'n soort land kon afspelen, maar wel altijd in Europa, ergens in de Middeleeuwen, dat was op de een of andere manier heel duidelijk.

Het was Schotland, dat voelde ik gewoon, terwijl ik er nog nooit ben geweest. Het rook zo, en de zee en wat ik om me heen zag, die armoede, dat was voor mijn gevoel gewoon Schotland, heel lang geleden. Echt mooie kleren heb ik daar niet om me heen gezien, maar alleen maar lappen, ik denk dat het de Middeleeuwen was.

Sommigen cliënten beschrijven hun vorige-levenservaringen heel gedetailleerd. Anderen doen dat veel globaler. Schoolkennis van de geschiedenis, dankzij de leerplicht in dit leven opgedaan, lijkt de mate van precisie in de historische beschrijvingen te bepalen. In de nu volgende citaten is misschien te herkennen dat de eerste cliënt een MAVO-4-opleiding heeft en de tweede gymnasium-α:

Ik was in een Middeleeuwse stad. En dat vond ik dus wel heel erg het frappante: je gaat de stank ruiken, en je neemt ook bijna de taal aan. Er schieten je woorden te binnen die bij die situatie passen qua omschrijving, bijvoorbeeld *urnen* en *maliënkolders* en *brandstapels* en *geselingen* en *edelen*. Ik had iets van hoe kom ik nou in godsnaam aan die woorden, zo zit je er dus midden in.

Het was in de Middeleeuwen, maar aan de late kant. Je herkende het aan de stedebouw, de ornamenten, de gotische bouw, de kleren, de gebruiksvoorwerpen. Het was een schrikbewind. Misschien zo'n beetje ten tijde van de Bourgondiërs. Enfin, toen ik dus midden tussen al die arme burgers naar het marktplein liep, herkende ik die oom van mij op het schavot. Hij werd als opstandeling als voorbeeld voor het volk terechtgesteld.

Een andere belangrijke collectieve inspiratiebron van de historische imaginatie in reïncarnatietherapie lijkt het genre van de volksvertellingen. De van generatie op generatie doorgegeven en van jongs af aan vertrouwde collectieve voorstellingswereld van sprookjes, sagen, mythen en legenden, van goede feeën, boze heksen, ridders, jonkvrouwen, geheimen, wonderen, struikrovers en kastelen, lijkt meebepalend voor de thematische inhoud van de vorige-levenservaringen. Een citaat:

Die landsheer, nou hij mishandelde me niet, maar hij was wel een beetje een tiran. Hij behandelde me heel slecht. Ik weet dat er een heleboel kinderen waren, en ik was alleen maar bezig met sloven en bakken en huishoudelijke plichten, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Ik weet het niet meer precies, maar ik moest de gangen en de trappen doen, en daar vrij hoog ging ik een torenkamer binnen. Daar zat een oude vrouw, in een schommelstoel, met zwarte kleding aan en een heel wit gezicht. Ze had een ijskoude blik en gebaarde dat ik naar haar toe moest gaan.

Behalve van de geschiedenisles en van volksverhalen lijkt de inhoud van de vorige-levenservaringen ook te zijn afgeleid van populaire moderne lectuur. Wat dat betreft spelen misschien Marten Toonder, de Witte Raven Pockets en de Bouquet-reeks een generatieve rol. Binnen de Bouquet-reeks bestaat het subgenre van de romantische kasteel-roman met bijvoorbeeld eenzame landjonkers, verarmde schoonheden en de clichématige intrige van hartstochtelijke liefde en moord in een driehoeksverhouding. Ik citeer een cliënt:

Iemand anders probeerde mij te dwingen te zeggen wat het geheim was. Dat heb ik niet gedaan. Dat was de reden dat ik bijna over de balustrade van het balkon werd geduwd. Ik moest hem beschermen en ik heb hem niet verraden. Dat heb ik bijna met mijn leven bekocht. Hij kwam nog net op tijd, en wist hem met een mes te doden. We hebben hem toen samen in het donker het huis uitgesleept, naar het water toe. Ik zie het nog voor me. Ik had een japon met kant en ruches aan.

Vergelijkbaar is de mogelijke invloed van populaire televisie-series als Ivanhoe, Floris en Robin Hood. Een cliënt vertelt over een avontuurlijk

leven in de Middeleeuwen:

Ik was een struikrover, een grote forse man met van die half suède lappen om zijn lijf. Ik leefde met mijn maatjes in de bergen. In het dal was een klein nederzettinkje. Die mensen hadden net genoeg, eenvoudige huisjes en houten karren, de vrouwen waren van die boerinachtige types met lange rokken en hoofddoekjes en zo. Er stond ook een kasteel en daar zat een of andere opperheer of leenheer, maar wel een hele rijke. Die mensen moesten elke keer wat inleveren, die werden dus telkens aangevallen, dan werden ze bestookt door ridders van het kasteel. Toen kwam er zo'n zootje ridders, geharnast met paarden. Wij in galop er naar toe. Op de markt stond zo'n heel grote houten kar die door paarden getrokken werd, helemaal vol met hooi. Die wilden ze in de fik steken. We hebben ze tegen gehouden. We hebben ze weggejaagd. We waren als struikrovers natuurlijk helemaal niet geliefd bij dat volk, maar we stonden aan de kant van de mensen, en dus was iedereen toch heel blij met ons.

In de relatief risicoloze welvaartsmaatschappij van vandaag kunnen vorige-levenservaringen, opgezet volgens het spannende scenario van populaire tv-series, volksverhalen en romantische lectuur, enige surrogaat-bevrediging bieden van een onvervulde zucht naar avontuur en opwinding. Een rustig vorig leven als postbesteller in Klazinaveen (1851-1912) heeft wat dat betreft niks te bieden, en komt in het reïncarnatie-repertoire ook niet voor.

Een deel van de voorstellingswereld in vorige-levenservaringen is verwant of lijkt ontleend aan het ook in de huidige tijd veel voorkomende geloof in astrologie en horoscopen, in bovennatuurlijke, astrale, occulte, etherische, magische en paranormale verschijnselen zoals spiritisme, helderziendheid en telepathie. Daarmee is een volgende hedendaagse inspiratiebron van de vorige-levenservaringen aangewezen. Het supranaturalisme is populair in kranten, weekbladen, en op radio en tv. Menig modern huisgezin houdt er over deze oude vorm van zweverigheid een ruime boekenplank op na. Een cliënt vertelt over bovennatuurlijke verschijnselen en haar vorige leven:

Ik ben overleden toen ik 22 jaar was, en omdat ik toen nog heel kleine kinderen had, had ik altijd iets van ik moet voor ze blijven zorgen. Dan zat je met het vraagstuk, hoe moet dat nou. En toen in die therapiesessie ben ik aan het plafond verschenen. Ik zag mezelf boven mijn kinderen zweven, en toen kon ik met ze spreken. Je was als het ware zelf het medium. En het gekke is, we hebben nu een kat, en ze zeggen wel eens dat katten uiterst gevoelig zijn voor geesten en alles wat bovennatuurlijk is. Die kat, die zit soms zo naar boven te kijken, wat een onzin hè, maar dat geeft me gewoon wel eens een ongemakkelijk gevoel.

Net als bijvoorbeeld het hedendaagse geloof in astrologie, is het geloof in vorige levens te duiden als een verzet tegen de keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid in een moderne, seculiere en rationele tijd. De gedachte dat ons leven door de stand der sterren of de lotgevallen in een vorig leven is gepredestineerd kan een rustgevend tegenwicht vormen tegen een eenzaam en drukkend gevoel van *Entzauberung der Welt* (ontleend aan De Vries 1991, 168).

Het geloof in vorige levens kan een religieus karakter hebben. Het eeuwige leven en de goddelijke voorbeschikking hebben voor de meeste Nederlanders afgedaan, maar met het idee van maar één leven, waarin bovendien veel eigen keuzes moeten worden gemaakt, valt soms moeilijk te leven. Met de afbrokkeling van de religieuze regimes bloeien minder georganiseerde en meer geïndividualiseerde vormen van religie en zingeving.⁸ Het geloof in reïncarnatie is daar misschien een voorbeeld van. De nieuwe zielszorg van de reïncarnatietherapie kan zowel in een geïndividualiseerde onheilsverklaring als heilsverwachting voorzien. Volgens de karma-leer wordt men, al naar gelang de som van alle goede en slechte daden die men tijdens zijn leven verricht, wedergeboren in een hogere of lagere stand, of als hoger of lager dier. De invloed van Oosterse denkbeelden, van het boeddhisme of van bijvoorbeeld de moderne theosofie, klinkt echter maar in beperkte mate door in de verhalen van de ex-cliënten.⁹ Ook in de huizen van de cliënten die ik bezocht, of aan de kleding van de geïnterviewden, vielen mij geen bijzonderheden op die naar het Oosten verwijzen. De enige uitzondering wordt misschien gevormd door de titels in een gedeelte van de boekenkast. In de interviews beperkten de meeste ex-cliënten zich tot de lotgevallen uit vorige levens. Vorige levens als dier werden niet genoemd. Twee cliënten vertelden echter over volgende levens. Het geloof in reïncarnatie gaf hun hoop op de toekomst, en de problemen in het huidige leven werden er minder onoverkomelijk door. De eerste cliënt vertelde:

Het begrip reïncarnatie was mij wel al bekend. Het zogenaamde levensrad van de mensheid, dat je elke keer weer opnieuw geboren wordt, en als je dan weer je opdracht hebt vervuld, dan ga je weer, en dan word je op een gegeven moment weer geboren, dat wist ik er heel oppervlakkig van. Ik vind het wel een aangename gedachte, want het geeft me veel gemoedsrust, want stel dat het nou werkelijk zo is, dan heb je veel meer tijd, en als je problemen in dit leven hebt en je komt daar niet uit, dan is het een geruststelling als er een volgend leven is, want ik neem maar aan, als er diverse levens achter je liggen, dat er dan ook wat achter aan komt.

De andere cliënt heeft een uitgesproken verwachting van haar volgende leven. Ik citeer:

Ik hoop, het klinkt heel stom, maar ik denk dat ik belangrijk word, misschien in dit leven al, maar vooral in een volgend leven. Ik denk dat ik een tamelijk belangrijke sociale functie krijg. Het gaat steeds slechter in de wereld, dat klinkt heel erg, maar ik ben bang dat het allemaal nog slechter wordt. Op een gegeven moment zien steeds meer mensen het niet meer zitten. Ik merk nu al dat de mensen steeds meer openstaan voor reïncarnatie en alternatieve geneeswijzen. Ik denk dat er een heel nieuw tijdperk komt, waarin harmonie en innerlijke ontwikkeling heel erg belangrijk worden, en ik denk dat ik daarin belangrijk word, dat ik mensen ga helpen, ook omdat ik in dit leven veel heb meegemaakt en heel wat heb geleerd, want je gaat in ieder leven een paar stapjes verder, of je blijft even steken, maar als je het zelf echt graag wilt, is het iedere keer een stukje verder op de ladder. Je wordt iedere keer bewuster van je zelf, dat je jezelf aan het ontwikkelen bent en meer levenservaring krijgt, door dingen die je gewoon van de straat oppikt, dat stapelt zich in je levens op, want je leert wel degelijk van je fouten, en als je boven aan de ladder bent, dan moet je de top waarschijnlijk weer van een andere kant opnieuw beklimmen.

Een belangrijke inspiratiebron van de vorige-levenservaringen is het tegenwoordig alom aanwezige publieke vertoon van geweld (video, televisie, kranten, films). De schaamteloosheid van de moderne grootschalige geweldsrecreatie staat in scherp contrast met een versterkt taboe op geweld in intieme kring. Daarmee is een conflictueuze en voor vele mensen moeilijke combinatie ontstaan van zowel meer verleiding tot geweld als meer beheersing van geweld. Het achteraf en virtueel gruwelen bij een eigen vorig leven kan een relatief gevaarlose uitweg zijn. Een cliënt vertelt over haar executie in de Tweede Wereldoorlog:

Ik lag te slapen en opeens werd de deur opengetrapt door een troep soldaten. Ik werd in mijn rug getrapt en het bed uit gesleurd. Nou, ik ben getrapt en geslagen, en naar buiten gevoerd en afgevoerd. Toen kwam ik in een ander stukje terecht, dat is niet helemaal duidelijk. In ieder geval moest ik lopen, een heleboel mensen, achter elkaar, in een lange rij. Er stonden allemaal soldaten. Ik keek naar die gezichten. Allemaal van die hele domme ronde Duitse gezichten. Toen in één keer: Vuur! We werden in één salvo allemaal neergemaaid.

De Middeleeuwen en de oorlogen van deze eeuw lenen zich goed voor de imaginatie van gruwelijk geweld en spannende avonturen in een vorig leven. De eveneens aan onderwijs, televisie en lectuur ontleende publieke kennis over bijvoorbeeld de Victoriaanse tijd is geschikt voor de uitbeelding van het thema van sociale en psychische inperkingen in het vrouwenleven. Een cliënt vertelt over haar jonge-meisjestijd aan het eind van de

negentiende eeuw. Haar verhaal correspondeert met wijd verbreide sociaal-historische kennis van de toenmalige positie van jonge vrouwen uit de betere stand:

Ik woonde daar met m'n ouders, veel broertjes en zusjes en m'n grootmoeder. Grootmoeder was echt nog zo'n Engelse lady, had theekransjes en gaf danslessen. We waren best wel redelijk welgesteld en het was ook best wel gezellig, maar er werden heel veel dingen verdoezeld. In Engeland was dat in die tijd misschien nog wel meer dan hier. Het moest natuurlijk toen allemaal helemaal keurig en netjes zijn. Ik heb het nooit nagetrokken, maar ik weet dat vrouwen in die tijd niet veel te zeggen hadden. Die mochten niks, emoties bijvoorbeeld als je daar over wilde praten, dat deed je gewoon niet. Dat hoorde niet. Het was op het puriteinse af in die tijd. Je moest alsmaar alles onder controle houden. En dat lukte natuurlijk niet en dan was het flauwvallen en misselijk worden.

Een belangrijke informatiebron van vorige-levenservaringen is alledaagse psychologische, psychiatrische en psychotherapeutische kennis. Opvallend is de mate waarin de cliënten zijn geprototypiseerd in moderne psychotherapeutische noties en/of hoe gemakkelijk de reïncarnatietherapeuten die kennelijk bij hen hebben geïnduceerd. De vorige-levenservaringen zijn doordrongen van geradicaliseerde interpretaties van gepopulariseerde grondconcepties uit de psychologie en psychiatrie, in het bijzonder uit de psychoanalyse, gedrags- en hypnotherapie.

Een belangrijke en in oorsprong Freudiaanse notie is dat ervaringen uit de vroege jeugd van cruciale betekenis zijn voor de persoonlijkheidsontwikkeling. Kinderen hebben volgens een tegenwoordig algemeen geaccepteerd idee een veilige en ondersteunende omgeving nodig om tot redelijk stabiele volwassen mensen op te groeien. In de extreme interpretatie van de reïncarnatietherapie is in deze psychotherapeutische grondgedachte de vroege jeugd vervangen door het vorige leven. Een negatief zelfgevoel is dan het resultaat van ouderlijke afwijzing in een reeks van levens. Een cliënt vertelt:

Er is vaak tegen mij gezegd, in heel veel levens, dat ik er niet mag zijn. Dat zat er bij mij zo als een CD ingebakken, dat ik daar zelf gewoon heel erg in ben gaan geloven, dat ik er gewoon niet mocht zijn en dingen ondernemen. Ik blijf gewoon maar altijd heel schuchter in een hoekje zitten. Zo'n grote invloed heeft dat op mij gehad. Het was zo vaak tegen me gezegd, al die levens lang, dat ik gewoon dacht dat het zo was.

Het thema van de dramatische gevolgen van seksuele trauma's op de kinderleeftijd is momenteel dominant aanwezig, zowel in psychologische trauma-theorieën als in de publieke opinie. Bijna honderd jaar na Freuds

studie van de histerie is in de radicalisering van de reïncarnatietherapie het seksuele trauma uit de kindertijd vervangen door (of aangevuld met) seksuele traumatisering in een vorig leven. Ik citeer een cliënt:

En al gaande die therapie bleek het dus, dat ik in dat vorige leven seksueel misbruikt ben door mijn vader. Ik was een meisje van een jaar of vier of vijf, toen was het dus begonnen, en dat heeft tot m'n achtste, negende geduurd.

De opvattingen over langdurige en/of late gevolgen van traumatisering door maatschappelijk geweld zijn in de loop van de jaren sterk veranderd. Vlak na de Tweede Wereldoorlog werd slechts door een enkeling gedacht aan de mogelijkheid van langdurige psychische gevolgen van oorlog en vervolging. In de loop der jaren heeft in ons land het bijzondere karakter van deze vorm van traumatisering in brede kring erkenning gevonden. In Amerika is de belangstelling voor langdurige psychische gevolgen van oorlog en geweld sterk toegenomen toen de lange termijn effecten van de oorlog in Vietnam duidelijk werden. Mede onder invloed daarvan raakte men ook geïnteresseerd in de gevolgen van traumatische gebeurtenissen als (natuur)rampen, gijzelingen, verkeersongevallen en (seksuele) geweldsdelicten. De psychische gevolgen van externe traumatisering hebben officiële psychiatrische erkenning gekregen toen in 1980 de post-traumatische stress-stoornis (PTSS) opgenomen werd in het officiële Amerikaanse psychiatrische classificatiesysteem, de DSM III (APA 1980). Inmiddels is het idee van langdurige psychologische gevolgen van traumatisch geweld ook buiten de beroepsgroep van experts wijd verbreid geraakt. Ook de protoprofessionele post-traumatische stress-gedachte heeft in reïncarnatietherapie een extreme interpretatie gekregen. De post-traumatische reactietijd is met meerdere levens verlengd. De cliënten vertellen over hun (n=?)-de generatieproblematiek. Een citaat:

Ik had altijd het gevoel dat ik maar 42 jaar zou worden. Ik wist absoluut niet waar dat vandaan kwam. Elke keer was ik gewoon bang m'n verjaardag te vieren, want dan kwam die 42 dichterbij. En toen is eigenlijk gebleken, ik ben op mijn 42e ooit verbrand. Op een brandstapel, ik heb er flitsen van gezien. Het was een soort executie à la publiek. Er waren heel veel mensen bij, het was ontzettend druk, en de man die het vuur aanstak, die stond daar met een kap op en met een ontzettend vuile lach op zijn gezicht. Het was voor mij heel erg angstig, ook om het weer terug te zien. Ik voelde het in die sessie zo sterk, alsof ik weer in brand stond, mijn hele rug was kletsnat.

De laatste tien jaar is de aandacht voor traumatische gebeurtenissen als reële ervaringen in de externe werkelijkheid groot, zowel in de beroeps-

kring van experts als ook daarbuiten. Voor het psychologische verwerkingsproces dat met de term 'rouw' wordt aangeduid, bestond in de psychiatrie en psychologie van de jaren zeventig ruime belangstelling. In de sinds de jaren zeventig wijd verbreide psychologische rouwtheorie maakt een rouwproces de fasen van ontkenning tot en met acceptatie door. In de geradicaliseerde rouwtheorie van de reïncarnatietherapie zijn de cliënten in het rouwproces hun eigen nabestaanden. De betrokkene moet niet slechts vóór zijn overlijden, maar ook er na, dat wil zeggen in de adempauze tussen overlijden en opnieuw geboren worden, 'klaar komen' met de eigen dood. Een cliënt vertelt:

Ik kon die kar niet meer voortduwen. Ik was doodmoe. Het enige dat ik nog dacht was, ik moet die stadspoorten bereiken, want dan krijg ik geld voor mijn vrouw en kinderen. Maar ik heb het niet gered, want op een gegeven moment zag ik mezelf zweven, en dan zie je jezelf als het ware in de modder liggen, en dat betekent dat je dood bent. En om dat te verwerken, en die pijn te verwerken, daar wil je eerst gewoon niet aan, om daarmee klaar te komen. Je wilde het niet aanvaarden dat je er niet meer was. Dan moet je dus inderdaad uiteindelijk accepteren, van ja, ik leef niet meer, en toen kon ik dus ook echt afscheid nemen van dat leven en van dat lichaam en dus inderdaad naar de hemel reizen en inderdaad die ziel vrij geven.

Aan het gepopulariseerde psychoanalytische gedachtengoed is ook een extreme interpretatie ontleend van het verschijnsel van de herhalingsdwang (*Wiederholungszwang*, Freud 1933). De cliënten komen niet alleen keer op keer, maar zelfs leven na leven in dezelfde onaangename situaties terecht. Niet het noodlot, pech, een straffe Gods, duivelse invloed, het boze oog of de stand van de maan is daar volgens het geradicaliseerde protoprofessionele idee de verklaring van, maar een onweerstaanbare, uit de eigen persoon voortkomende, psychologische dwang om onverwerkte ervaringen levens lang te blijven herhalen. Een citaat:

Dat van drie mannen die het me heel moeilijk maken, dat komt steeds weer terug. Het zijn onverwerkte situaties die je meeneemt naar een volgend leven, en als je ze daar weer niet verwerkt dan gaan ze weer mee. Dan kom je weer in hetzelfde patroon terecht, en dat was in dit leven met m'n vader en m'n ex-man en m'n vorige vriend. Die had ik allemaal al meegemaakt. Dat onrecht dat je steeds weer wordt aangedaan, dat is kennelijk een soort van onverwerkte ervaring en daardoor komt het dan steeds weer terug.

De ex-clieënten zijn ook geprotoprofessionaliseerd in de psychotherapeutische grondgedachte dat herinneren, herbeleven, doorwerken, verwerken en inzicht-krijgen genezend zouden werken. In de radicalisering van dat idee

gaat het om de verwerking van ervaringen die uit minstens twee levens afkomstig zijn. Inzicht in meerdere levens zou extra therapeutisch zijn. Een citaat:

Je hebt gewoon een heel andere benaderingswijze gekregen, want het inzicht in die levens liet je zien, van wat zijn je patroontjes en wat zijn je mechanismetjes. Dat liet je zien: zo wil ik het dus niet meer, nu wil ik het anders gaan doen, dat je langzamerhand een veranderingsproces bij je zelf merkt. Dat je dingen vreemd gaat vinden. Op mijn werk bijvoorbeeld, dat ze mij vragen of ik even koffie wil zetten. En dat doet je denken aan dat leven dat je alsmaar achter het fornuis stond en stond af te wassen, met die kinderen aan je rokken, en altijd maar dienstbaar zijn, dat ik dacht, dat wil ik niet meer, en dat heb ik ook gezegd: ik doe dat niet, ik ben hier niet de koffiejuffrouw, en toen zeiden ze, je hebt eigenlijk wel gelijk, je hoeft dat ook eigenlijk niet te doen, en dan blijkt dat dat dus best wel kan, daar heb ik erg veel aan gehad.

Niet veel anders dan in de vroegste periode van de psychoanalyse en heden ten dage vooral de hypnotherapie, is het therapeutische hoogtepunt de catharsis. In reïncarnatietherapie worden soms al eeuwenlang *eingeklemmte* emoties eindelijk losgelaten. Een cliënt vertelt over de opluchting en berusting die dat geeft:

Die derde keer is er van alles losgekomen. Heel veel huilen. Echt heel erg. Ik had in al die levens ontzettend veel kwaadheid opgebouwd. Ik heb er alles uitgegoid. Ik ben heel veel kwaadheid kwijtgeraakt, ook naar mezelf. En toen is er uiteindelijk ook een stuk begrip gekomen, van O.K., van zo is dat dan gegaan, dat het in die levens gewoon zo moest lopen, en daar heb je dan ook op een bepaalde manier afscheid van genomen, dat stuk berusting, en meer afstand eigenlijk, dat is er toen gekomen.

Reïncarnatietherapie is een radicalisering van het ge vulgariseerde psychotherapeutische gedachtengoed. Traumatische vorige-levenservaringen zijn vergeten en verdrongen en dus nog niet verwerkt. De onverwerkte problemen blijven zich in opeenvolgende levens herhalen. Ze uiteten zich levens lang opnieuw, bijvoorbeeld in problematische relaties en psychische klachten en symptomen. De onverwerkte vorige levens zijn de wortels van het kwaad. In de therapie worden de verloren gegane vorige-levenservaringen in herinnering gebracht. De amnesie ervoor wordt opgeheven; wat levens lang vergeten en verdrongen was wordt tot het bewustzijn toegelaten en kan alsnog worden verwerkt. Tenslotte: de cliënt wapent zich (net als in bijna iedere 'andere' vorm van psychotherapie) tegen het therapeutisch veranderingsproces. Een cliënt vertelt over weerstand en ageren in reïncarnatietherapie:

Dan werd er een heleboel naar boven gehaald. Maar dat was bij mij zo pijnlijk, dat ging bij mij in enen niet. Ik stopte gewoon alles weg van wat er boven kwam, want ik ben een ster in alles wegdrücken en verdringen. Ik ben toen ook wel een paar keer weggebleven. Maar ik vind, je kan niet altijd alles blijven wegstoppen en wegløpen. Dan ging ik dus maar weer.

De reïncarnatietherapie volgt en radicaliseert belangrijke psychotherapeutische leerstellingen. Dat geldt ook voor concepties uit de gedrags-, directieve en hypnotherapie. Verwant aan bepaalde ideeën en technieken uit die therapievormen wordt de cliënt in een trance-achtige belevingstoestand naar gedragsmatige neigingen en impulsen uit het vorige leven gevraagd. In het leven van vandaag dysfunctionele responsen en cognities, die ontleend zijn aan gebeurtenissen uit vorige levens, worden in het hier en nu van de therapie door meer adaptieve vervangen. Soms wordt de cliënt gevraagd in een symbolisch ritueel afscheid te nemen van pijnlijke vorige-levenservaringen. Bovendien wordt de cliënt aangemoedigd alsnog in een vorig leven adaptief handelend op te treden. Anno nu wordt dan aan de voorbije tijd een andere wending gegeven. Reïncarnatietherapie is de uitvinding van de *interactieve* geschiedenis. Een citaat van een cliënt:

Er heerste de pest in dat stadje. Dat je dus gesluiert liep, met allemaal lappen aan, en zwarte bedekking half om de mond, dat was het teken dat je de pest had. Dan konden de gezonden je mijden. Je had natuurlijk toch je normale gedoetje, ondanks de armoede en dat je de pest had: boodschappen doen, straatje in, straatje uit, en steegje in, en pleintje oversteken. Aan de buitenkant van de stad, tegen de stadspoorten aan, daar zaten twee mannen, voor een herberg grote kroezen bier te drinken, en die zaten heel erg te lachen om al die mensen die de pest hadden. Echt schandalig, ze scholden je uit, ze zaten zich gewoon echt te verlekken op een heel akelige manier. Als mens met de pest zijnde, was je natuurlijk heel bang voor gezonde mensen en er was natuurlijk heel veel schaamte. Toen vroeg hij (de therapeut, WG) 'wat zou je nou willen doen, want je hebt nu de mogelijkheid om in te grijpen'. Je kon het beeld stopzetten, en weer verder gaan, en weer stopzetten, tenminste dat was bij mij zo. Dan zette ik het stop, zodat ik alles met ze kon doen, zodat ik op een gegeven moment, echt een heel flauw grapje, die mannen zaten op van die krukjes, ik ga naar die mannen toe en trek die krukjes onder hun kont vandaan, dus die mannen die vallen op hun kont, en dat was eigenlijk het hoogtepunt van die sessie.

Vorige-levenservaringen en persoonlijke geschiedenis

Hierboven is beschreven hoe de recente sociale uitvinding van de reïncarnatietherapie is opgebouwd uit een modern mengsel van onderwijs, volksverhalen en tv-series, gepopulariseerde historische kennis, traditionele bovennatuurlijke denkbeelden en Oosterse geloofsopvattingen, en recente psychologische, psychiatrische en psychotherapeutische noties. Hedendaagse historische en psychotherapeutische clichés zetten hun stempel op de imaginatie van de vorige levens. Het adagium van de reïncarnatietherapie is *wie zijn vorige levens kent, kan beter met dit leven leven*. Reïncarnatietherapie is zowel een karikatuur van de geschiedenis als van de psychotherapie.

In het onderstaande zet ik mijn analyse van de relatie tussen het huidige leven en vorige-levenservaringen voort. Opnieuw zal het er om gaan hoe het heden vorm geeft aan het verleden. Het accent ligt echter niet, zoals hierboven, op collectieve hedendaagse oriëntatieschema's. De aandacht gaat nu uit naar de persoonlijke levensgeschiedenis als animator van vorige-levenservaringen.

Wat ouders op de volgende generatie overdragen, kunnen kinderen, bewust of onbewust, aanvaarden of verwerpen. De behoefte kan ontstaan een alternatief te scheppen voor wat men zich van vroeger niet eigen wenst te maken. Men kan proberen een afgewezen sociale erfenis zelf door een betere te vervangen. Een citaat van één van de geïnterviewde ex-cliënten:

Je krijgt heel veel dingen van huis uit mee, en dat moet allemaal maar inpassen in jouw persoonlijkheid. Ik merkte dat ik een aantal dingen heel goed kon gebruiken, en dat doe ik ook nog steeds, maar een aantal dingen heb ik er gewoon uitgegooid, want die horen niet bij mij. Dan moet je dus gaan zoeken bij al die lege plekjes, wat hoort daar wel. Om daar een antwoord op te vinden, heeft die reïncarnatietherapie me erg goed geholpen.

Freud (1909) gebruikte de term familieroman (*Familienroman*) voor de fantasieën waarin het kind zijn herkomst door een betere vervangt. Uit ontevredenheid met de eigen ouders en hun afkomst kan het kind de eigen ouders vervangen door fraaiere personen met een betere komaf. In de lijn van de aard van zulke fantasieën ligt de verwachting dat de ex-cliënten van reïncarnatietherapie, ter correctie of compensatie van dit leven, in de interviews over betere vorige levens rapporteren. Slechts bij een uiterst kleine minderheid van de gerapporteerde vorige-levenservaringen is dat het geval. Het volgende citaat behoort tot de schaarse voorbeelden:

Ik was een Franse graaf met een prachtig landgoed. Ik voelde helemaal de sfeer van hoe ik daar woonde en een heel gelukkig huwelijk had, en dat het helemaal ontspannen was, dat je niet steeds maar allemaal dingen wilt, maar dat je daar gewoon leefde. Dat je met je paard het landgoed afging en dat je thuis de maaltijd at en thuis de administratie deed. Dat het gewoon een fantastisch leven was en ik niks anders hoefde.

Opmerkelijk is echter hoe gruwelijk gewelddadig de meeste gerapporteerde vorige-levenservaringen zijn. Mijn veronderstelling is: de afschuwelijke vorige levens worden in het leven geroepen om kwellende gedachten en ervaringen uit dit leven een plaats te geven. Uit de grabbelton van de collectieve kennis van de geschiedenis, traditionele bovennatuurlijke ideeën, Oosterse religieuze denkbeelden en gepopulariseerde noties uit de psychotherapie, vormt men zich op geleide van de persoonlijke levensgeschiedenis, een gruwelijke psychische nalatenschap uit vorige levens die pijnlijke gedachten, gevoelens en ervaringen uit dit leven op een relatief pijnloze wijze doet ordenen en verklaren.

Diachrone dissociatie, diachrone persoonlijkheid en zielsverhuizing

Gevangenschap, moord, martelingen, executies en intrafamiliair seksueel en fysiek geweld beheersen het interviewmateriaal van de tien ex-cliënten. Ik vat de gerapporteerde vorige-levenservaringen kort samen. Vier levens eindigden door moord. Een goede bekende (meestal de partner) was de dader. Twee cliënten hebben zelf ooit een moord gepleegd. Zelfmoord kwam één keer voor. Zes levens eindigden in de vlammen, waarvan drie op de brandstapel. Eén cliënt stierf van dorst in de woestijn en een ander van uitputting in de modder. Twee cliënten sloegen van boord en verdronken. Drie cliënten zijn gesneuveld. Vijf levens werden beëindigd door executie. Drie cliënten zijn met het vliegtuig neergestort. Slechts drie levens eindigden met een natuurlijke dood: één cliënt overleed vlak na de geboorte, één stierf aan een longontsteking en één aan tbc. Vier keer werd gerapporteerd over langdurige gevangenschap. In vier levens werd de cliënt gemarteld. Fysiek geweld door familieleden en/of tussen partners kwam in zeven levens voor. Verkrachting (op volwassen leeftijd) twee keer. Twaalf keer werd melding gemaakt van seksueel misbruik in de kinderjaren door familieleden en één keer door de buurman.

Dertien gevallen van seksuele kindermishandeling op tien cliënten doen de schattingen van Draijer (1988) van de prevalentie van seksueel misbruik door verwanten (15.6% van de Nederlandse vrouwen vóór het 16e jaar) en

Rusell (1986) (16% van de Amerikaanse vrouwen vóór het 18e jaar) verbleken. Op zichzelf is dat geen wonder, want het aantal levens per cliënt is in het geval van reïncarnatietherapie ≥ 2 . De frequentie van vóórkomen van fysiek geweld (25 keer) en seksueel geweld (15 keer) in de rapportage van de geïnterviewde cliënten¹⁰ overtreft zelfs de prevalentie van fysiek en seksueel geweld bij patiënten met een meervoudige persoonlijkheidsstoornis zoals die gevonden is door Boon & Draijer (1993).¹¹

Tegenwoordig wordt de etiologische betekenis van fysiek en seksueel geweld in het ontstaan van dissociatieve verschijnselen, en de werking en doorwerking daarvan in diverse, vaak dramatische, psychiatrische syndromen sterk benadrukt. In de recente trauma-theorie (bijvoorbeeld Van der Hart 1991) is dissociatie de veel voorkomende reactie op traumatische ervaringen. De traumatische ervaringen worden geheel of gedeeltelijk losgekoppeld van het bewustzijn, het geheugen en de identiteit. De persoon heeft er tijdens en ook na het gebeuren geheel of gedeeltelijk geen weet meer van. Gedissocieerde traumatische herinneringen kunnen bijvoorbeeld via flashbacks, nachtmerries, intrusieve beelden in het bewustzijn terug keren en de basis vormen van diverse psychische klachten en problemen zoals paniekaanvallen, fobieën, psychosomatische klachten, slaapstoornissen, eetstoornissen, depressie, zelfdestructief gedrag, recidiverend suïcidaal gedrag, middelenmisbruik, woede-uitbarstingen en dissociatieve symptomen. In de recente trauma-therapie wordt hypnose vaak gebruikt als middel om toegang te krijgen tot herinneringen en gevoelens die niet beschikbaar zijn voor het bewustzijn.¹²

Een veel voorkomende vorm van (partiële) dissociatie bij slachtoffers van seksueel of fysiek geweld is splitsing tussen de cognitieve en affectieve ervaring van het gebeuren. In een gedepersonaliseerde toestand heeft men bijvoorbeeld het idee naar het plafond te zweven en van daaruit het gebeuren te observeren. De emoties en de lichamelijke sensaties zijn van de cognitieve ervaring afgesplitst en worden niet (bewust) beleefd. Eén van de geïnterviewde ex-clieñten vertelt dat zij in de Middeleeuwen gedurende een periode van maanden het slachtoffer van een groepsverkrachting is geweest:

Ik zag mezelf op een kade lopen, ergens ongeveer in 1400, en ik werd geroepen door drie van die ruwe zeebonken, die zaten daar netten te herstellen of zo, en die zeiden: 'als je met ons meegaat dan krijg jij van ons een emmer vis'. Toen hebben ze me ontvoerd, en met iets over me heen, een deken of een zak, hebben ze me vastgebonden. Ik schreeuwde, maar drie sterke mannen daar kon ik niet tegenop. Toen hebben ze me misbruikt. Ik kon niks doen, ik kon alleen maar liggen, en dat je niks geen emotie meer voelt, niets, compleet star, dat je je automatisch helemaal afsluit, en iets hebt van: je gaat je gang maar, maar het is

niet met mij. Dat heeft maanden geduurd. Toen hebben ze me ergens aan land gezet.

Een andere cliënt vertelt hoe zij tijdens de Spaanse Inquisitie in gedepersonaliseerde toestand de vreselijkste martelingen heeft doorstaan:

Toen kwam naar voren, ik was in de martelkelders, en ik werd waanzinnig gemarteld. Volgens mij hebben ze geprobeerd me te laten stikken door me in water te stoppen en mijn nagels uit te trekken en mijn armen te breken. Ik ben enorm geslagen. Ik had informatie die wilden ze van mij weten, en het enige wat ik dacht was: ik mag niets zeggen en ik mag niets weten en ik mag niets voelen, ik mag geen pijn hebben, want als ik iets vertel dan gaan er mensen dood en hebben ze me niet meer nodig. Ik merkte hoe alert ik was en mijn eigen gevoel kon uitschakelen en op overleving zetten.

Traumatische ervaringen kunnen het integratievermogen van de persoon te boven gaan en, vooral als ze op jonge leeftijd plaats vinden, een ontwrichtende werking hebben op de verdere persoonlijkheidsontwikkeling. Dissociatie is als psychologische overlevingsstrategie functioneel, maar betekent tegelijkertijd ook een ernstige verstoring van de (ontwikkeling van de) integratieve functies. Dat kan op de lange duur het psychisch functioneren ernstig ondermijnen. Het meest dramatische psychiatrische voorbeeld is wat dat betreft wellicht het syndroom van de meervoudige persoonlijkheid.¹³ Bij deze stoornis zijn binnen één persoon twee of meer persoonlijkheden te onderscheiden die regelmatig het gedrag van de persoon bepalen. Misschien hebben wij bij de geïnterviewde cliënten te doen met een bijzondere vorm van dissociatie, de *diachrone* dissociatie, en met een bijzondere variant van de meervoudige persoonlijkheid, de *diachrone* persoonlijkheid. Onverdraaglijke ervaringen worden van dit leven afgesplitst en naar vorige levens verplaatst. Dankzij de diachrone dissociatie zijn de cliënt de traumatische gebeurtenissen ooit ergens overkomen. Bovendien zijn ze hem niet meer helemaal zelf overkomen, want met de zielsverhuizing is tot op zekere hoogte een andere persoon het slachtoffer geworden. Er is dan sprake van de diachrone persoonlijkheid. Het psychologische mechanisme van de diachrone dissociatie en diachrone persoonlijkheid schept dus een zekere orde in, en een geruststellende verklaring voor verwarrende, kwellende en onbegrijpelijke gedachten, gevoelens en gedragingen uit het huidige leven.¹⁴ Een cliënt vertelt:

Die fobieën, die angst om opgesloten te zijn, niet in treinen te durven, niet in bussen te durven, niet in winkels durven, dat ik er niet uit kan, dat gevoel van stikken, dat heeft te maken met dat moment waarin je toen bent gestikt, in een ruimte waar je niet uit kon. Dus dat is voor mij heel duidelijk een gevoelsherken-

ning. Dat moment waarop je dood ging, dat moment beleef ik dus weer, dan krijg ik het dus ook weer stik-benauwd, want ik heb last van hyperventilatie. Die link kon ik meteen leggen, namelijk dat je geen lucht krijgt en dat je wordt vermoord. Die gevoelsmatige herinneringslijn die herkende ik meteen.

De afschuwelijke vorige-levenservaringen worden in het leven geroepen omdat ze een geruststellende verklaring kunnen geven voor afschuwelijke ervaringen uit het huidige leven. De inhoud van de afschuwelijke vorige-levenservaringen is hierboven beschreven. Wat zijn de afschuwelijke ervaringen uit dit leven?

Ten eerste moeten de als onbegrijpelijk ervaren klachten en problemen worden genoemd die de cliënten er toe brachten hulp te gaan zoeken. De cliënten noemden wat dat betreft tal van lichamelijke en psychische klachten: koortsaanvallen, nachtmerries, intrusieve beelden, hoofdpijn, maagpijn, rugpijn, eczeem, depressies, relatieproblemen, seksuele problemen, driftaanvallen, huilbuien, boosheid, angsten, fobieën, obsessies, overspannenheid, slaapstoornissen, minderwaardigheidsgevoelens, faalangst, subassertiviteit, haatgevoelens, schuldgevoelens, overmatig alcoholgebruik en derealisatie- en depersonalisatie-verschijnselen. Sommige cliënten hadden heel veel van de zojuist genoemde problemen, anderen slechts enkele. Ik citeer twee cliënten:

Ik kreeg ontzettend veel klachten. Constant een steen op mijn maag, en hoge-koortsaanvallen. Letterlijk en figuurlijk werd ik op mijn bed gegooid, en kreeg ik verschrikkelijke nachtmerries, elke nacht weer. En hoofdpijn, en m'n keel die zette helemaal op, en constant een pijnlijke maag, dat ik niet kon eten. Het was een nervositeit, een ontzettende nervositeit, zo'n weerslag heb ik gehad, en 's nachts dat ik wakker schrok, ik werd bang voor geesten, ik had ervaringen, daar begreep ik helemaal niks meer van, dat ik bijvoorbeeld op ging staan en dan op bed werd gegooid. Ik wist absoluut niet wat er aan de hand was, ik kon het niet uitleggen, ik dacht dat het geesten waren, iets engs in mijn huis, dat was na zo'n nachtmerrie, en ik kreeg afkickverschijnselen, vreselijke stuiptrekkingen, en ik had het constant ijskoud, wat ik ook aan deed.

Niet dat ik nou zo'n gigantisch probleem had, maar ik heb problemen in de relationele sfeer. Dat gaat gewoon niet lekker. Ik had altijd het idee dat het nooit lukt. Of ik ging iemand ontzettend leuk en aardig vinden, en dan wordt dat van de andere kant niet beantwoord, of andersom. Dat het op een of andere manier nooit doorzette.

Ten tweede kunnen zich in de levensgeschiedenis van de cliënt verwarrende, kwellende en onbegrijpelijke gebeurtenissen hebben voorgedaan waarvan hij soms wel, soms niet herinneringen heeft. Ik vroeg de cliënten of zij in het huidige leven nare gebeurtenissen hebben meegemaakt en of die

leken op ervaringen uit een vorig leven. In het volgende citaat vertelt een cliënt over incestervaringen uit het huidige en een vorig leven:

Ik weet dat in een vorig leven, mijn broer uit dit leven mijn vader was, en ik haatte mijn vader, want die liet mij altijd heel hard werken, en hij zocht ook altijd seksuele toenadering tot mij, maar daar gaf ik nooit aan toe, daar werd hij altijd heel erg kwaad om. Op het laatst is het zo heftig geworden dat ik met een bijl zijn hersens heb ingeslagen. Dus is hij toen niet op een erg leuke manier doodgegaan, want hij stierf niet meteen. Toen hij stierf, ik weet nog dat ik dat zag, had hij hele enge ogen die rolden, en toen had hij ook nog iets op het laatst van 'ik ben nog niet klaar met jou'. Dat begreep ik niet, maar dat kan ik nu wel begrijpen, dat mijn broer in dit leven seksuele toenadering tot mij zocht. Dat was omdat hij niet klaar was met mij. Daarom is dat waarschijnlijk in dit leven weer teruggekomen.

Bij een andere cliënt is de gelijkenis tussen de traumatische ervaringen uit een vorig leven en het huidige leven minder groot. Tussen beide levens bestaat echter verwantschap in het gemeenschappelijke thema van opstandigheid en fysieke mishandeling. De cliënt vertelt een aantal eeuwen geleden als ketter te zijn opgepakt. Toen zij zich verzette, werd zij door soldaten achter een paard gebonden en door het bos gesleept. In het huidige leven heerste vroeger thuis een streng regime, waartegen zij zich verzette. Cliënte werd, vooral door haar vader, veel geslagen. Ik citeer:

Mijn vader was een dictator en hij sloeg me gewoon vaak in elkaar. Ik kwam vaak niet op tijd en ik liep vaak weg van school of ik kwam gewoon niet thuis, want het was bij ons thuis een hard regime met een hele strakke verdeling van de werkzaamheden, want mijn beide ouders werkten. Ik werd erg veel geslagen. Ik haalde alle mogelijke katekwaad uit en dat werd dus niet erg op prijs gesteld.

Een andere cliënt vertelt dat zij in een vorig leven langdurig is gemarteld. Uiteindelijk is ze er zelfs op een gruwelijke manier aan doodgegaan. Desgevraagd heeft ze in het huidige leven geen enkele vorm van mishandeling ondergaan:

(Is er ooit iets gewelddadigs gebeurd, als kind misschien of later?) Nee, daar heb ik absoluut niks van meegemaakt. (Of seksueel, dat er dingen gebeurden die je niet wilde?) Nee niks. (Of seksueel misbruik in de familie?) Nee niks, geen kindermishandeling, niets met niemand niet. (Geweld?) Ook niet, of nou ja, wel eens ruzies tussen mijn ouders, wel eens verbaal geschreeuw en elkaar uitschelden, maar niet lichamelijk, nee godzij dank heb ik dat niet meegemaakt. Ik ben zelf nooit mishandeld, door vriendjes niet, door ouders niet, nee, er was eigenlijk altijd een soort respect. (Verhalen over dat soort dingen misschien, bijvoorbeeld over de oorlog?) Nee, daar waren ze niet betrokken bij geweest. Ze waren wel

altijd betrokken bij het wereldgebeuren, Vietnam in die tijd, en dat we het sociaal hier zo goed hebben, maar er is in dit leven werkelijk niets gebeurd van waaruit je kan zeggen dat ik met geweld te maken heb gehad.

De meeste geïnterviewden bleken zowel traumatische herinneringen te hebben aan gebeurtenissen uit vorige levens als uit het huidige leven. Enkele cliënten hebben ze alleen uit vorige levens. Geen enkele cliënt heeft uitsluitend traumatische herinneringen aan gebeurtenissen uit dit leven. Soms zijn de traumatische gebeurtenissen uit de vorige levens en het huidige leven bijna aan elkaar gelijk, soms bestaat er een gelijkenis en soms zijn er aanzienlijke verschillen.

Geloofwaardigheid

Recentelijk komt steeds meer in de openbaarheid dat mensen op jonge leeftijd fysiek mishandeld en seksueel misbruikt zijn of zeggen te zijn. Ging het een eeuw geleden om een al of niet terechte generalisering naar aanleiding van enkele gevallen uit de terugblik vanaf de analytische divan op de kindertijd, tegenwoordig gaat het om conclusies op basis van gestructureerd diagnostisch onderzoek van grote groepen patiënten (bijvoorbeeld Boon & Draijer 1993), goed opgezet bevolkingsonderzoek (Draijer 1988) en een ruime behandelingservaring (Van der Hart 1991). De vroegste herinneringen aan fysieke en seksuele kindermishandeling worden niet zelden opgespoord in hypnotherapie. Vroon (1994) las ergens over het herinneringsrecord dat terug zou gaan tot de leeftijd van negen maanden. In de reïncarnatietherapie is dat record al vele malen, en nog tamelijk onopgemerkt, sensationeel gebroken. In de reïncarnatietherapie wordt wat levens lang (en niet alleen uit de babytijd) vergeten was tot het bewustzijn toegelaten. Een citaat:

Ik kon me er vóór die therapie niets van herinneren. Zo afgesloten had ik het voor mezelf, ik had het gewoon geblokkeerd. Daar kwam ik in de eerste zitting achter, van bepaalde dingen die in dat leven gebeurd zijn, en die ik absoluut niet wist, van incest door mijn peetoom, en dat was zo achter ontzettend afgesloten deuren dichtgeklapt, dat ik het zelf niet eens meer wist, maar toen heb ik het gevoeld, ik heb het zelfs gezien, je zag het gewoon, zoals je nu herinneringen voor de geest haalt, ik heb het zelfs geroken op een gegeven moment, dat dat gebeurde, en ik moest er op een gegeven moment wel van uitgaan dat het echt gebeurd is, anders zat ik mezelf weer te verloochenen.

De vraag rijst: wat is de geloofwaardigheid van de herinneringen van de geïnterviewde ex-cliënten, en kunnen we van daaruit iets leren over het meer algemene vraagstuk van de betrouwbaarheid van vroege herinneringen aan fysiek en seksueel geweld? De reïncarnatietherapie radicaliseert het vraagstuk van de betrouwbaarheid van vroege herinneringen aan fysieke en seksuele kindermishandeling. In reïncarnatietherapie passeren de traumatische herinneringen immers zelfs de grenzen van het leven. Moeten de traumatische herinneringen van de geïnterviewde cliënten met even veel ongelof en scepticisme benaderd worden als de vorige levens waarvan de cliënten melding maken? Mijn antwoord is: wèl met scepticisme maar niet noodzakelijkerwijs met ongelof. Het voorbeeld van de reïncarnatietherapie onderstreept dat vroege traumatische ervaringen verzonnen kunnen zijn en ook werkelijk gebeurd, dat ze herinnerd kunnen worden, terwijl de werkelijkheid is vergeten.

Ik beschouw de traumatische vorige-levenservaringen als een karakteristiek voorbeeld van het nog weinig beschreven genre van de 'afschermverdictsels' (*Schutzdichtungen*, Freud (1897) in Masson 1985, 239), dat wil zeggen fantasieconstructies die zowel een afweerfunctie hebben als een kern van waarheid bevatten. De traumatische vorige-levenservaringen zijn een bewerking en vervorming van reële ervaringen en gebeurtenissen uit het huidige leven. Het zijn verdictsels rondom een reële kern waarin de precieze feiten verborgen blijven. De traumatische vorige-levenservaringen kunnen betrekking hebben op overeenkomstige ervaringen in het huidige leven, op daaraan verwante gebeurtenissen of op hele andere. Het enige dat we met enige zekerheid over de getransformeerde reële ervaringen en gebeurtenissen uit het huidige leven kunnen zeggen is: leuk waren ze waarschijnlijk niet. Mensen dissociëren nu eenmaal niet voor hun plezier. Zoals vaak bij vroege traumatische herinneringen het geval is, verkeren wij dus in de machteloze en daarom nauwelijks te verhapstukken (en dan ook vaak geloofende) situatie dat (zonder getuigen) niet te achterhalen is wat zich feitelijk heeft voorgedaan. Die moeilijk te verdragen machteloze situatie doet zich waarschijnlijk des te vaker voor naarmate het om herinneringen gaat die verder teruggaan.¹⁵

Reïncarnatietherapie en psychotherapie

In een schriftelijke enquête van de Nederlandse Vereniging van Reïncarnatietherapeuten gaven 253 (84%) van de 301 responderende cliënten (N=393) minstens zes maanden na afloop van de behandeling antwoord op de vraag of de aanmeldingsklachten door de therapie verbeterd waren (Van

der Maesen 1994). Bij 56% van de 253 cliënten waren de klachten geheel of grotendeels verdwenen, bij 25% waren de klachten enigszins verminderd en bij 19% waren de klachten niet of nauwelijks verminderd of na afloop van de therapie teruggekomen. De overige 48 cliënten gaven geen antwoord op de vraag naar de vermindering van de aanvangsklachten. Sommige van deze cliënten vonden dat zij beter met de klachten omgingen en meer inzicht hadden gekregen, of dat de klachten verminderd waren, maar dat ze niet zeker waren of dat door de reïncarnatietherapie kwam. Zij waren bijvoorbeeld in de tussentijd elders opnieuw in behandeling gegaan. Andere cliënten lieten weten dat er problemen bij gekomen waren, of dat zij weer pillen slikten en dat de reïncarnatietherapie onvoldoende had geholpen of te vroeg was gestopt. De 301 responderende cliënten hebben op een schaal van nul tot tien een waarderingscijfer gegeven. De reïncarnatietherapie kreeg een onvoldoende van 18 cliënten (6%). Het gemiddelde waarderingscijfer was 7,7. Het gemiddelde aantal therapiesessies was 6,2. 77% van de cliënten hadden in verscheidene levens gewerkt en 23% uitsluitend in het huidige leven.

Schagen (1985) concludeert in zijn studie over de 'Praktijk van de Psychotherapie', dat 44% van de 103 geïnterviewde ex-clieñten (van diverse vormen van psychotherapie) na afloop van de therapie 'flink verbeterd' was; 46% 'enigszins verbeterd' en 11% niet verbeterd of verslechterd. 60% is tevreden over de therapie, 25% is matig tevreden en 15% ontevreden. De duur van de behandelingen varieerde van enkele gesprekken in een periode van twee maanden tot één therapie van vijf jaar.

Aangevoonde effectiviteit, een grote consumenten-tevredenheid, een korte duur en lage kosten zijn tegenwoordig de belangrijkste criteria bij de beoordeling van het nut van psychotherapie. De reïncarnatietherapie komt wat de reductie van klachten betreft effectiever naar voren dan de reguliere psychotherapie. Ook de cliënten-satisfactie lijkt groter.¹⁶ Bovendien is de duur van de behandelingen korter, zijn de kosten lager, is het evaluatie-onderzoek gebaseerd op relatief grote aantallen ex-clieñten, en gaan de behandelingen gewoonlijk veel verder terug dan in iedere andere vorm van psychotherapie het geval is. Weten de rijksoverheid, inspectie, ziektekostenverzekeraars, koepelorganisaties, RIAGG's en consumenten- en patiëntenorganisaties dat al?

Reïncarnatietherapie en sociale erfelijkheid

De nieuwe sociale uitvinding van de reïncarnatietherapie maakt duidelijk hoe mensen zich vanuit het heden een verleden scheppen dat het heden helpt verklaren en ook beter te verdragen maakt. Door een sociale erfenis in het leven te roepen van afschuwelijke herinneringen aan vorige levens, worden afschuwelijke ervaringen uit het huidige leven op een relatief pijnloze wijze geordend en begrijpelijk gemaakt. Daar valt in sommige levens beter mee te leven. Dat is de trieste winst van de reïncarnatietherapie. Freud had als doel van zijn behandeling het vervangen van neurotische ellende door reële ellende. In reïncarnatietherapie worden neurotische en reële ellende vervangen door irreële ellende. Het verlies van een geslaagde reïncarnatietherapie is een (verdere) afbraak van de kwaliteit van de realiteitstoetsing. De reïncarnatietherapeut is *a poor man's Freud*.

In een ingenieuze collusie met de therapeut vindt in reïncarnatietherapie een herinterpretatie plaats van de levensgeschiedenis en de klachten van de cliënt in termen van herinneringen aan vorige levens. Die fantasieconstructies zijn deels ontleend aan collectieve kennisbronnen en deels ontleend aan de persoonlijke levensgeschiedenis. De fantasieconstructies kunnen een kern van waarheid bevatten, maar meestal is de mogelijkheid om die waarheid te kennen in de verdichtels verdwenen. Dat kan de overeenkomst zijn tussen traumatische vorige-levenservaringen en traumatische vroege jeugtherinneringen.

In reïncarnatietherapie wordt het lijden van de cliënt, in een samensmelting van afschuwelijke gebeurtenissen uit het eigen leven en gruwelijke feiten uit de geschiedenis, dramatisch vergroot. De oorsprong van het lijden wordt aan gene zijde van het leven geplaatst. De behandeling van het aldus vaak eeuwenlang verlengde lijden duurt omgekeerd evenredig kort. De cliënten hebben levens lang weinig goeds meegemaakt, maar over de behandeling die zij nu ondergingen zijn zij in het algemeen dik tevreden. Reïncarnatietherapie is de kwadratuur van de psychotherapie. Meer dan iedere andere vorm van psychotherapie, verduidelijkt de reïncarnatietherapie dat in het overdragen en eigen maken van sociale erfenissen, biografie en geschiedenis, fantasie en werkelijkheid in elkaar grijpen.

Noten

1. Steeds moet hier ook worden gewezen op onderzoek waarin de intergenerationale overdracht van gedragspa-

tronen biologisch wordt verklaard (bijvoorbeeld Tienari 1963 en Van Dusen, Mednick, Gabrielli, & Hutchings 1984).

In onderzoek naar het proces van sociale overdracht is de invloed van de biologische erfelijkheid moeilijk uit te schakelen.

2. Het aantal leden van de NVRT groeit snel. In het jaar van oprichting waren er 46 leden, in 1991 waren er 65 en in 1994 131. Er zijn momenteel ongeveer zeventig mensen in opleiding tot reïncarnatietherapeut bij de aan de NVRT gelieerde Stichting Reïncarnatietherapie Nederland. De opleiding duurt twee jaar en wordt gegeven door acht docenten/supervisors (bron: Opleidingsbrochure Tweejarige Praktijkopleiding Reïncarnatietherapie). De cursusjaren tellen ieder 21 lesdagen. Bovendien zijn er in het eerste jaar drie oefenweekenden en in het tweede jaar een oefenweekend en een oefenweek. In het eerste jaar is de cursist cliënt in een 'leertherapie' en in het tweede jaar therapeut in een 'oefen therapie'. Cursisten die in het tweede jaar voor de theorie- en praktijkexamens zijn geslaagd, krijgen het diploma en kunnen lid worden van de NVRT. De reïncarnatietherapie wordt 'integraal' onderwezen. Er wordt gebruik gemaakt van syllabi geschreven door docenten en van readers samengesteld uit artikelen van Nederlandse en buitenlandse auteurs. Vooral het werk van de Californische reïncarnatietherapeut Morris Netherton en de Nederlander Hans ten Dam zijn belangrijk. Het cursusprogramma is onderverdeeld in twintig modules. Ik noem er enkele: Voorgesprek, Psycho-pathologie en trance, Niet-geïntegreerde vorige levens, Andere herbelevingsgebieden, Sterven, conceptie, prenataal, geboorte, bonding, en Lichaams- en energiewerk. De kosten van de opleiding zijn f3.900,- per studiejaar (inclusief kosten en inwoning tijdens de weekenden en de oefenweek). De opleiding kent geen vooropleidingseisen.

Levenservaring en menselijkheid worden van belang geacht. Al te 'gekreukelde' mensen probeert men uit de opleiding te weren (mondelinge mededeling van de studiecoördinator).

3. Met dank aan de ex-cliënten die zo vriendelijk waren mij over hun ervaringen te vertellen. Tevens gaat mijn dank uit naar R. van der Maesen, secretaris van de NVRT, die mij behulpzaam was bij het in contact komen met de geïnterviewde ex-cliënten. Alle geïnterviewde ex-cliënten gingen ermee akkoord dat ik het gesprek op de bandrecorder opnam. Om de kans op herkenning van de geïnterviewden zo klein mogelijk te maken, heb ik in de geciteerde gespreksfragmenten veranderingen aangebracht. De strekking ervan is zoveel mogelijk constant gehouden. Gezien het kleine aantal interviews heeft dit artikel uiteraard geen pretentie van representativiteit. Het past in het genre van het hypothesevormend onderzoek.

4. Deze term vraagt wellicht om enige toelichting. Volgens de reïncarnatie-leer verblijft de ziel tussen het moment van overlijden en opnieuw gereïncarneerd worden in een ervaringsgebied dat het tussengebied wordt genoemd.

5. Er waren nogal wat cliënten die mij in de loop van het interview de vraag stelde of ik (ook) in vorige levens geloofde. Mijn antwoord daarop was dat ik daar zelf niet in geloof maar dat ik geïnteresseerd ben in de ervaringen van mensen die dat wel doen.

6. Van der Maesen (1994) turfde van 301 in 1992 behandelde ex-cliënten (minstens zes maanden na afloop van de therapie) het opleidingsniveau van de cliënten en de 32 betrokken reïncarnatietherapeuten. Honderd zeventwintig cliënten (42%) waren 'hoger opgeleid' (universiteit of HBO), 133 cliënten (44%) waren 'middelbaar opgeleid' (MBO, VWO, HAVO, MAVO of een

gelijkwaardige opleiding) en 38 cliënten (13%) waren 'lager opgeleid' (minder dan vier jaar vervolgonderwijs). Van vier cliënten was de opleiding niet bekend. Zeventien therapeuten (53%) waren 'hoger opgeleid' en 15 therapeuten (47%) waren 'middelbaar opgeleid'. Geen van de therapeuten was dus 'lager opgeleid'. De 301 ex-clieënten bestonden uit 200 vrouwen en 101 mannen. In 1991 telde het ledenbestand van de NVRT 41 vrouwen en 24 mannen.

7. Van de 301 door Van der Maesen (1994) geënquêteerde ex-clieënten waren 217 cliënten (72%) al eerder (voor dezelfde klachten) in behandeling geweest.

8. Het is jammer dat ik niet naar de religieuze achtergrond van de cliënten en hun ouders heb gevraagd.

9. In een enquête onder de indertijd 65 leden van de NVRT waren 34 van de 47 responderende reïncarnatietherapeuten van mening dat het geloof in reïncarnatie essentieel is voor een reïncarnatietherapeut (Van der Maesen 1991).

10. Fysiek geweld: het totaal van het aantal door de ex-clieënten gerapporteerde moorden, executies, martelingen en gesneuvelden. Seksueel geweld: het totaal van het aantal gerapporteerde gevallen van seksuele mishandeling in de kinderjaren en volwassenheid. Hier moet worden aangetekend dat ik de spreiding van het aantal gerapporteerde vorige levens en de spreiding van het aantal traumatische gebeurtenissen in die levens buiten beschouwing heb gelaten.

11. Boon & Draijer vonden bij 71 patiënten die gediagnostiseerd waren als meervoudige persoonlijkheid een prevalentie van 80,3% voor fysiek geweld in de kinderjaren en 77,5% voor seksueel geweld. Bovendien maakten 42,3 % van de patiënten melding van seksueel en fysiek geweld in de volwassenheid.

Deze cijfers zijn vergelijkbaar met die die in de VS zijn gevonden, en zijn ontleend aan de zelfrapportage van de onderzochten. Dat laatste is ook in dit artikel het geval.

12. De moderne trauma-theorie blijft opmerkelijk dicht bij Freuds vroege theorie over hysterie (bekend onder de ongelukkig gekozen naam 'verleidings-theorie'). De kerngedachte van die theorie was dat hysterische symptomen hun oorsprong hebben in onbewust werkende herinneringen aan seksuele jeugd-trauma's. De therapie had dan het doel de onbewuste herinneringen aan de traumatische gebeurtenissen in bewuste te transformeren. Ook de therapeutische techniek was indertijd hypnose.

13. De schizothyme persoonlijkheidsstoornis, de borderline persoonlijkheidsstoornis moeten ook worden genoemd.

14. In dit verband is onderzoek van Silver, Boon & Stones (1983) interessant. Zij constateerden dat incestslachtoffers er over het algemeen beter aan toe waren, wanneer zij een antwoord wisten (hoe betwistbaar ook) op de vraag naar het 'waarom' van het misbruik.

15. In de brede maatschappelijke discussie over de geloofwaardigheid van herinneringen aan vroeg seksueel en fysiek geweld, verwijzen in het ene standpunt de traumatische herinneringen naar reële ervaringen in de externe werkelijkheid, en ligt in het andere het accent op de werking van innerlijke (onbewuste) processen zoals de fantasie. Vaak gaat het in die discussie om een absolute tegenstelling: de gerapporteerde gebeurtenissen zijn werkelijk zo gebeurd of ze zijn verzonnen. Freud wordt in dit actuele debat vaak als een kwalijke overloper beschouwd, namelijk van het kamp waarin de herinneringen beschouwd worden als verwijzend naar

gebeurtenissen in de externe realiteit, naar dat van de herinneringen als verzinsels. Niet alleen zijn persoon, maar zelfs de hele psychoanalyse, wordt er nogal eens mee in diskrediet gebracht. In het volgende citaat is het standpunt van Freud echter genuanceerder dan tegenwoordig meestal wordt verondersteld: 'Aber es ist weder so noch so, sondern der Sachverhalt ist nachweisbar, dass die in der Analyse konstruierten oder erinnerten Kindererlebnisse einmal unstreitlich falsch sind, das andere Mal aber ebenso sicher richtig und in den meisten Fällen aus Wahrem

und Falschem gemengt' (Freud 1982, 358).

16. Deze vergelijking is uiteraard niet zonder problemen. Ik wijs op de volgende verschillen. De kosten van de reïncarnatietherapie zijn hoger dan de eigen bijdrage aan reguliere psychotherapie. Wat men zelf betaalt, wordt misschien meer gewaardeerd. Reïncarnatietherapie is meer omstreken dan psychotherapie en de enquête ging uit van de beroepsvereniging van reïncarnatietherapeuten. Ook dat kan bij de ex-cliënten hebben meegespeeld het therapie-resultaat relatief gunstig voor te stellen.

Literatuur

- American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Third Edition)*. Washington, D.C.: American Psychiatric Association, 1980.
- Boon, S. & N. Draijer, Multiple Personality Disorder in The Netherlands. A Clinical Investigation of 71 Patients. *American Journal of Psychiatry* 150 (1993) 3, 489-494.
- Draijer, N., *Seksueel misbruik van meisjes door verwanten. Een landelijk onderzoek naar de omvang, de aard, de gezinsachtergronden, de emotionele betekenis en de psychische en psychosomatische gevolgen*. 's Gravenhage: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1988.
- '*Dat je verleden je zo in de weg kan zitten!*' Een brochure over reïncarnatietherapie. Een uitgave van de Stichting Reïncarnatietherapie Nederland.
- Elias, N. & J.C. Scotson, *De gevestigden en de buitenstaanders* (1965). Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum, 1976.
- Freud, S., Der Familienroman der Neurotiker (1909). *Freud-Studien Ausgabe*, Band IV. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1982.
- Freud, S., Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, XXXII (1933). *Freud-Studien Ausgabe*, Band I. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1982.
- Freud, S., Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, XXIII (1917). *Freud-Studien Ausgabe*, Band I. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1982.
- Hart, O. van der, *Trauma, dissociatie en hypnose*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger, 1991.

- Maesen, R. van der, Wat hebben we onder de leden. Onderzoek in opdracht van het bestuur van de Nederlandse Vereniging voor Reïncarnatietherapeuten. *Het Bulletin. Huisorgaan van de Nederlandse Vereniging voor Reïncarnatietherapeuten* 7 (1991) 2-31.
- Maesen, R. van der, *Clënten over Reïncarnatietherapie*. Een uitgave van de Nederlandse Vereniging voor Reïncarnatietherapeuten en de Stichting Voorlichting Reïncarnatietherapie, 1994.
- Masson, J.M. (ed.), *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess*. Cambridge MA: Belknap, 1985.
- Rusell, D.E.H., *The Secret Trauma. Incest in the Lives of Girls and Women*. New York: Basic Books, 1986.
- Schagen, S., *De praktijk van de psychotherapie*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1985.
- Silver, R.L., C. Boon & M.L. Stones, Searching for Meaning in Misfortune. Making Sense of Incest. *Journal of Social Issues* 39 (1983) 83-103.
- Tienari, P.A., A Psychiatric Twin Study (Preliminary Report). *Acta Psychiatrica Scandinavica* 39 (1963) 393-397.
- Van Dusen, K.T., S.A. Mednick, W.F. Gabrielli Jr. & B. Hutchings, Social Class and Crime in an Adoption Cohort. *Journal of Criminal Law and Criminology* 74 (1984) 249-269.
- Vries, G. de, Het motief als drijfveer en als genre. *Psychologie en Maatschappij* 15 (1991) 2, 158-169.
- Vroon, P., Herinneringen. *De Volkskrant*, 22 januari 1994.
-